

Ruotsi-Suomi talousmaaottelu

JAAKKO KIANDER

Suomi ja Ruotsi ovat molemmat kärsineet poikkeuksellisen syvästä lamasta tämän vuosikymmenen ensimmäisellä puoliskolla. Kehitys on molemmissa maissa ollut kaikilla mittareilla mitattuna samansuuntaista. Talouspolitiikan reaktiot ovat kuitenkin olleet erilaiset. Voidaan jopa puhua erilaisista strategioista. Sekä Suomessa että Ruotsissa on hädän hetkellä noudatettu aiempia toimintamalleja: Ruotsin politiikkaa voi luonnehtia keynesiläiseksi sillanrakentamiseksi yli lamakauden ja Suomen politiikkaa taas kameralistiseksi sopeutumiseksi huonoihin aikoihin. Ruotsissakaan ei toki ole pyritty suoranaiseen finanssipoliittiseen elvytykseen mutta taloudessa ns. automaattisten vakauttajien on annettu toimia omalla painollaan. Suomessa on taas tietoisilla toimilla sekä leikkattu harkinnanvaraisia menoja että pyritty hiltsemään automaattisten vakauttajien toimintaa mm. alentamalla etuuksia ja kiristämällä verotusta. Erilaiset poliittiset valinnat ovat luonnollisesti johtaneet myös erilaisiin tuloksiin.

Suomessa on luonnollisesti seurattu mielenkiinnolla Ruotsin yritystä rakentaa siltaa laman yli. Ruotsin kehitys on herättänyt suomalaisten päättäjien ja julkisen sanan piirissä enenevässä

määrin huonosti peiteltyä vahingoniloa ja tunteita siitä, että oma masokistinen talouslinjamme on sittenkin parempi. Syynä tähän ovat olleet seuraavat tekijät vuoden 1995 ensimmäisen puoliskon aikaisessa kehityksessä: (1) Suomen markka on vahvistunut voimakkaasti suhteessa Ruotsin kruunuun, (2) valtiontalouden alijäämäisyys näyttää meillä ennusteiden mukaan supistuvan Ruotsia nopeammin ja (3) Suomen korkotaso on alhaisempi kuin Ruotsin.

Tässä valossa näyttää kiistattomalta, että Suomen asiat ovat tällä hetkellä paremmin. Talouspolitiikan onnistumisesta kertovat indikaattorit eivät kuitenkaan ole reaalityökaluja vaan lähinnä monetäärisiä. Eniten huomiota on kiinnitetty valtiontalouteen, jolle Suomessa annetaan hyvin suuri merkitys. Suomen onnistumista julkisten menojen säästöissä pidetään seurauksena kansalaisten paremmasta kriisitietoisuudesta, joka on taannut riittävän poliittisen tuen julkisten menojen leikkauksille. On hie- man outoa mutta toisaalta hyvin kuvaavaa, että meillä ylpeillään nimenomaan kansalaisten kriisitietoisuudella; kriisitietoisuushan on mitä ilmeisimmin heijastuma kansalaisten kokemasta todellisesta kriisistä, joka taas todistaa ta-

louspolitiikan pahaa epäonnistumista. Brechtin Galilei-näytelmää mukaillen voisi pitää onnettomana sellaista kansaa, joka tarvitsee kriisitie-toisuutta. Saman ajattelumallin mukaan Ruotsin kriisitiedoton kansa taas ei millään tahdo niellä edes parempien etujensa vähäisempiäkään heikennyksiä, koska se ei usko leikkausten välttämättömyyteen eikä pelkää riittävästi markkinavoimia. Erityisesti markkinavoimien edustajia on masentanut ruotsalaisten vähäinen herranpelko.

1. Kokonaistuotannon kehitys

Kokonaistuotannon muutoksilla mitattuna Suomi ja Ruotsi ovat omaa luokkaansa 1990-luvun Euroopassa; missään muualla ei taloustaantumaa aiheuttanut yhtä jyrkkää tuotannon pudotusta. Silti Ruotsia voi pitää menestyksekkäänä, jos sitä verrataan Suomeen: vuosina 1991-93 Ruotsin kansantuote aleni 'vain' noin 5 prosenttia kun vastaava aleneminen Suomessa oli peräti 12 prosenttia. Jos mukaan lasketaan vuosille 1994 ja 1995 ennakoitu talouskasvu, saadaan viisivuotiskauden 1991-95 kumulatiiviseksi bkt:n muutokseksi Ruotsissa noin 0 prosenttia ja Suomessa edelleen -4 prosenttia. Laskennalliset tuotannon menetykset ovat tietysti paljon suuremmat, jos toteutunutta kehitystä verrataan aiempaan pitkän ajan trendikasvuun, joka Ruotsissa on 2 prosenttia ja Suomessa 3 prosenttia. Tällöin Ruotsin kumulatiivinen tuotannonmenetykset vuosina 1991-95 on noin 10 prosenttia toteutuneesta bkt:sta ja Suomen peräti 20 prosenttia. Tämä ero vastaa hyvin maiden eroja työttömyydessä.

2. Elintason muutokset

Kokonaistuotannon tuntuva pudotus ei voi olla vaikuttamatta kansalaisten elintasoon. Julkinen

Taulukko 1. Bruttokansantuotteen kumulatiivinen kehitys

	Suomi, %	Ruotsi, %
Todellinen muutos 1991-93	-12	-5
Toteutunut ja ennustettu muutos 1991-95	-4	0
Ero trendituotantoon 1991-95	-20	-10

valta voi omilla toimillaan jonkin verran tosin vaikuttaa siihen kuinka suuria nämä heijastukset ovat. Eräs tapa arvioida elintason muutosta on mitata yksityisen kulutuksen ja julkisten palvelujen tuotannon muutosta. Julkinen kulutus ei luonnollisestikaan ole yksityisen kulutuksen täydellinen substituutti. Silti on realistista olettaa, että ainakin hyvinvointipalvelujen julkinen tuotanto lisää kotitalouksien hyvinvointia ja siten kontribuoi positiivisesti elintagoon. Jotta jonkinlainen laskelma olisi mahdollinen, voidaan julkiselle kulutukselle antaa painoarvoksi esim. 0,70; ts. julkiseen kulutukseen käytetty markka tuottaa kotitalouksille 70 % siitä hyödystä, jota yksityiseen kulutukseen käytetty markka olisi tuottanut.

Oheisesta taulukosta on helposti luettavissa, että yksityisen ja julkisen kulutuksen volyyminla mitattu elintaso on pudonnut Suomessa rajusti vuosina 1991-94 vuoden 1990 tasoon ver-

Taulukko 2. Kulutuksen kumulatiiviset muutokset 1991-94

	Suomi, %	Ruotsi, %
Yksityinen kulutus	-10.2	-3.7
Julkinen kulutus	-5.9	1
Painotettu summa	-9.2	-2.4

Lähde: OECD

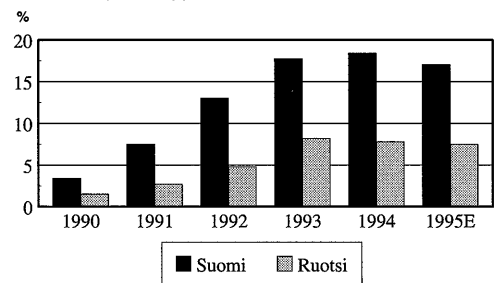
rattuna. Kulutuksen supistuminen on Suomessa samaa suuruusluokkaa kuin tuotannon pudotuskin. Huomattava ero maiden välillä on julkisen vallan politiikassa: Suomessa myös julkista kulutusta on pyritty supistamaan tuotannon mukana eli elämään suu säkkiä myöten (tai kädestä suuhun) kun taas Ruotsissa julkinen sektori on pyrkinyt ylläpitämään julkista kulutusta ja siten vaimentamaan elintason pudotusta. Käytännössä Suomen valitsema linja on edellyttänyt aktiivista säästöpolitiikkaa kun taas Ruotsissa on vältetty aktiivisiin toimiin ryhtymistä suuntaan tai toiseen eli on oltu passiivisia. Ruotsin valitsemaa passiivista linjaa voi ainakin lyhyellä tähtäimellä pitää kansalaisten kannalta parempana; yleensähan taloustieteessä pidetään hyvinvoinnin maksimointia suurimpana hyvänä. Ruotsi on selvästi onnitunut Suomea paremmin hyvinvointi-tappioiden minimoinnissa. Tämä tietysti selittää osaltaan väitetyjä eroja kansalaisten kriisitietoisuudessa.

3. Erot työttömyydessä

Ruotsin suhteellisen alhaista työttömyyttä on meikäläisessä keskustelussa vähätelty viittamalla siihen, että avoimen työttömyyden lisäksi Ruotsissa noin 5 prosenttia työvoimasta on erilaisten työllisyyspoliittisten toimenpiteiden piirissä. Tällöin Ruotsin 'todelliseksi' työttömyysasteeksi tuleekin 13 eikä 8 prosenttia. Samalla unohdetaan kuitenkin se, että myös meillä on enimmillään ollut noin 5 prosenttia työvoimasta toimenpiteillä, jolloin meidän 'todelliseksi' työttömyysasteeksemme tuleekin peräti 23 prosenttia. Siten noin 10 prosenttiyksikön ero maiden avoimessa työttömyydessä säilyy Suomen vahingoksi, vaikka mukaan laskettaisiin kätetty työttömyys. Tyypillistä suomalaiselle keskustelulle on, että korkea työttömyys

kyllä mainitaan suurena ongelmana mutta se hyväksytään väistämättömänä realiteettina. Paljon tärkeämpiä tavoitteita ovat valtiontalouden tasapaino, alhainen inflaatio ja vahva markka. Työttömyys on lamavuosien politiikassa asetunut tärkeysjärjestyksessä vasta neljännelle tilalle. Lienee selvää, että työttömyydellä mitattuna Ruotsi on päihittänyt Suomen. Tämä ero näyttää säilyvän Ruotsin hyväksi koska toistaiseksi taloudellisen nousun aikaansaama työttömyyden aleneminen näyttää tapahtuvan molemmissa maissa suurin piirtein samaa vauhtia.

Kuvio 1. Työttömyysaste

4. Ulkoinen tasapaino ja kilpailukyky

Molemmissa maissa talouskriisin taustalla on - kuten usein ennenkin - tarve kohentaa heikkoa ulkoista tasapainoa ja hintakilpailukykyä. Perinteisen alkeismakroteorian mukaan tähän on kaksi keinoa: joko muuttaa valuuttakurssia tai alentaa kotimaista kustannustasoa suhteessa kilpailijamaihin. Alhaisen inflaation oloissa jälkimmäinen merkitsee käytännössä deflaatiota. Deflatorinen kehitys taas edellyttää aktiiviteetin laskua ja siten korkeaa työttömyyttä. Molemmissa maissa pyrkimykset ovat olleet samanlaiset. Rahapolitiikka oli deflatorista aina syksyn 1992 valuuttamyllerryksiin saakka. Kellutuksen jälkeen maiden valinnat ovat eronneet jonkin verran. Ruotsi on käytännössä hy-

väksynyt heikomman valuuttakurssin kuin Suomi. Ecutin hinta markoissa kesällä 1995 on noin 13 prosenttia korkeampi kuin vuonna 1990 kun taas Ruotsin kruunuissa vastaava nousu on peräti 24 prosenttia. Suuremman devalvoitumisen tuoma parempi hintakilpailukyky on mahdollistanut Ruotsissa lähes yhtä suuren ulkoisen tasapainon parantumisen kuin Suomessakin siitä huolimatta, että tuotanto ja kysyntä ovat olleet korkeammalla tasolla kuin Suomessa.

Heikommasta kilpailukyvyistä huolimatta kauppatase on parantunut Suomessa enemmän suhteessa bkt:n kuin Ruotsissa. Ero selittyy osaksi alemmalla bkt:lla ja osaksi pienemmällä tuonnilla, joka taas on seurausta aktiviteetin voimakkaasta laskusta.

Vaihtotase on molemmissa maissa parantunut 1980-luvun heimoimmaista arvosta vuoteen 1994 mennessä lähes yhtä paljon. Siten molempien maiden voidaan katsoa onnistuneen ulkoisen tasapainon palauttamisessa yhtä hyvin. Lisäksi heikon kruunun ansiosta Ruotsin vientiteollisuuden kilpailukyky ja kannattavuus on ainakin lähivuosina selvästi Suomea parempi.

5. Korot ja inflaatio

Valuuttakurssikehityksen käänttöpuoli ovat korot ja inflaatio. Kruunun devalvoituminen luo Ruotsin talouteen inflaatiopaineita koska tuontihinnat nousevat. Suomessa taas markan voimakas revalvoituminen vuosina 1994 ja 1995 on eliminoinut tuontihinta-inflaation kokonaan. Lisäksi Ruotsin korkeampi taloudellisen aktiviteetin taso ja alhaisempi työttömyys lisää inflaatiopaineita ainakin jos perinteiseen Phillips-käyrään on uskominen. Maiden välillä onkin ollut koko ajan runsaan prosenttiyksikön suuruinen inflaatioero Ruotsin vahingoksi. Lisäksi

rahamarkkinat odottavat inflaation kiihtyvän tulevaisuudessa Ruotsissa enemmän kuin Suomessa, minkä vuoksi Ruotsin pitkät korot ovat korkeammat kuin Suomen. Myös reaalikorot ovat Ruotsissa korkeammat kuin Suomessa, joskin ero on pienempi kuin nimelliskoroissa.

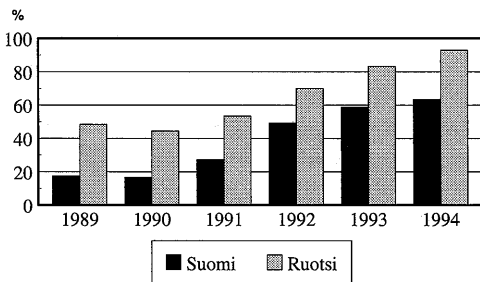
Juuri ero korkotasossa on se tekijä, johon viime aikoina on eniten kiinnitetty huomiota ja jonka perusteella ensisijaisesti on katsottu Suomen menestyneen Ruotsia paremmin. Paremmasta menestyksestä voidaan tietysti puhua, jos kriteereinä käytetään nimenomaan nimelliskorkoa ja inflaatiota. Tällainen tavoitteenasettelu on kuitenkin kapeaa ja heijastelee pääomamarkkinoiden ylikorostunutta asemaa nykyisessä talousjournalismissa. Itse asiassa Suomen ja Ruotsin väliset erot korkojen, valuuttakurssin ja inflaation kehityksessä ovat odotettuja seurauksia tehdyistä talouspoliittisista valinnoista. Alkeellinen IS-LM malli opettaa, että korkeamman kysynnän ja työllisyyden ylläpitäminen ja samanaikainen ulkoisen tasapainon parantaminen on mahdollista vain, jos valuuttakurssin annetaan heikentyä riittävästi. Lisäksi tämä väistämättä johtaa korkeampaan inflaatioon ja korkotasoon kuin toisin menetellessä.

6. Julkisen talouden kriisi

Korkeamman aktiviteettitason ylläpitäminen edellyttää julkisten menojen lisäämistä silloin, kun yksityisen sektorin kysyntä supistuu. Se kuinka paljon julkisten menojen lisäys heikentää budjettitasapainoa riippuu ns. kerroinvaikutuksesta. Korkea etuuksien taso ja korkea veroaste voimistavat kerroinvaikutusta. Näiden tekijöiden vuoksi Ruotsin ekspansiivisempi finanssipolitiikka ei ole johtanut itse asiassa sen pahempaan tulokseen kuin Suomen tiukempi politiikka. Tämä ei ehkä vastaa sitä mielikuvaa

joka meillä on Ruotsin valtiontaloudesta. On muistettava että valtion velan taso 1980-luvun lopulla oli maissa aivan erilainen: Suomessa noin 15 % bkt:sta, Ruotsissa noin 45 % (ks. kuvio 2). Lamavuosina Ruotsin budjettialijäämät ovat olleet selvästi suurempia kuin Suomen. Silti vuoden 1994 loppuun mennessä Suomen velka-aste on noussut noin 60 prosenttiin ja Ruotsin noin 90 prosenttiin bkt:sta, eli velkasuhteen muutos on molemmissa maissa ollut noin 45 prosenttiyksikköä. Siten pienemmistä suhteellisista alijäämistä huolimatta Suomi on velkaantunut yhtä paljon kuin Ruotsi. Syynä tähän on kokonaistuotannon suurempi romahdus Suomessa. Kun ottaa huomioon julkisen talouden suuren bkt-osuuden, ei voi olla pitämättä kokonaistuotannon kehitystä täysin eksogeenisena. Pikemminkin toteutunut tuotannon pudotus on ainakin jossain määrin harjoitetun finanssipolitiikan funktio.

Kuvio 2. Velkasuhde

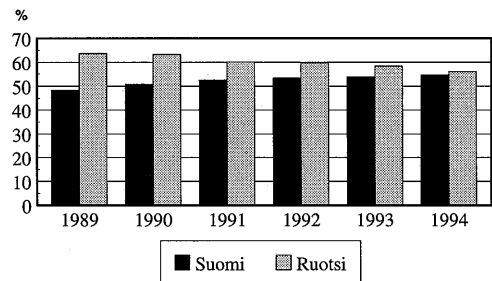

Suomessa on vuosina 1992-94 leikattu julkista kulutusta ja julkisia investointeja sekä kotitalouksien saamia sosiaalietuuksia. Näiden päätösperäisten leikkausten yhteissumma on hallituksen oman arvion mukaan noin 35 miljardia markkaa eli noin 7 (!) prosenttia bkt:sta. Lisäksi verotusta on kiristetty voimakkaasti niin, että lamasta huolimatta bruttoveroaste on Suomessa noussut vuoden 1990 51 prosentista vuoden 1994 54 prosenttiin. Bruttoveroasteen

nousun matkaansaattama julkista taloutta vahvistava vaikutus on siis ollut noin 3p prosenttia bkt:sta. Yhdessä menoleikkausten kanssa tämä tekee lähes 11 prosenttia bkt:sta. Näin mittaavaa finanssipoliittista kiristystä keskellä vuosisadan pahinta lamakautta voitaneen pitää suurena ja merkittävänä, ja on vaikea uskoa ettei sillä olisi ollut positiivisten korkovaikutusten lisäksi myös kielteisiä välittömiä vaikutuksia talouteen.

Ruotsissa on kehitys ollut toisensuuntaista (ks. kuvio 3). Kuten edellä jo todettiin, menupuolta on leimannut passiivisuus ja lamavuosina 1991-94 säästöt ovat jääneet kosmeettisiksi. Menoja merkittävämpi tekijä on ollut julkisen sektorin tulojen supistuminen. Ruotsin bruttoveroaste (tai itse asiassa kaikkien julkisen sektorin tulojen suhde bkt:en) on pudonnut 63 prosentista vuonna 1990 aina 56 prosenttiin vuonna 1994. Pudotus on ollut siis noin 7 prosenttia bkt:sta. Kyseessä on sama suuruusluokka kuin valtionvarainministeri Göran Perssonin julkistamassa 100 miljardin kruunun budjetin tasapainotusohjelmassa. Julkisen sektorin tuloosuuden supistuminen on tukenut yksityistä kysyntää Ruotsissa, joskin näin mittava tuki on todennäköisesti aiheuttanut jonkinasteisen syrjäytysvaikutuksen korkeampien korkojen muodossa.

Kuvio 3. Julkisen sektorin tulot/bkt

7. Päättäjien tavoitefunktioista

Kahden samankaltaisen maan eriytynyt kehitys kansainvälisessä lamassa voi olla seurausta erilaisista poliittisen järjestelmän suodattuneista tavoitteista ja preferensseistä. Molemmille maille on tunnusomaista vastuuntuntoinen suhde otettuihin velvoitteisiin ja pyrkimys pitää huolta vientiteollisuuden eduista kaikissa tilanteissa. Vaikka sekä Suomella että Ruotsilla on pitkän aikaa ollut krooninen taipumus ulkoiseen epätasapainoon, on aina kriittisellä hetkellä rivit koottu ja vaje käännetty ylijäämäksi. Tässä suhteessa Suomi ja Ruotsi ovat toimineet myös 1990-luvun lamassa samalla tavoin. Molemmilla on nyt ylijäämäinen vaihtotase ja kannattava vientiteollisuus. Sen sijaan ulkoisen tasapainon asettamissa rajoissa maiden päätöksentekijät ovat osoittaneet erilaisia preferenssejä suhteessa inflaation ja työllisyyden väliseen kiikkulautaan eli Phillips-käyrään. Viimeisen 25 vuoden aikana Ruotsilla näyttää olleen jatkuva taipumus tinkiä inflaatiotavoitteesta työllisyystavoitteen hyväksi. Suomessa on taas hallitusten poliittisesta kokoonpanosta riippumatta oltu jatkuvasti konservatiivisempia tässä suhteessa. Valintojen tuloksena meillä on ollut alhaisempi inflaatio, pienempi julkinen velka ja korkeampi työttömyys. Vaikka maailman väitetään muuttuneen, näyttää tällainen valintati-

lanne edelleen säilyvän. Ei niin, että korkeampi inflaatio johtaisi työllisyyden kasvuun, vaan niin että korkeampi työllisyys lisää inflaatiopaineita talouteen. Ruotsissa ollaan valmiimpia hyväksymään inflaatio kuin työttömyys.

8. Lopuksi

On mahdoton sanoa kumpi voittaa talousmaottelun kun ei edes kovin yksiselitteisesti tiedetä mitä voittamisella tarkoitetaan. Keskuspankkien ja pääomamarkkinoiden näkökulmasta katsottuna voidaan pitää Suomen 'voittoa' jo lähes selvänä. Toisaalta kaikilla reaalityöeläisillä ja hyvinvointikriteereillä mitattuna Ruotsi on selvinnyt paljon paremmin kuin Suomi - ainakin toistaiseksi. Ruotsin suuresta valtion velasta huolimatta Suomen riskit ovat tässä suhteessa edelleen suuremmat. Suomi tarvitsee usean vuoden kestävästä nopean (5-6 prosentin) kasvun kautta työttömyyden alentamiseksi edes alle 10 prosentin ja julkisen talouden vakauttamiseksi. Sen sijaan Ruotsille riittää kohtuullisempi 2,5-3 prosentin talouskasvu työttömyyden alentamiseksi alle 5 prosentin ja valtion velkaantumisen pysäyttämiseksi. Tästä näkökulmasta katsottuna ruotsalainen siltanrakennus laman yli ei näytä sen uhkarohkeammalta kuin suomalainen tapa kaivaa kuoppa vielä vähän syvemmäksi.